

روش‌شناسی تحقیقات علی-مقایسه‌ای در حوزه‌ی امنیت

تاریخ دریافت مقاله: ۸۹/۵/۳۰

تاریخ پذیرش مقاله: ۸۹/۷/۱۵

حمیدرضا حاتمی*، علی محمد رضایی**

چکیده:

هدف از مقاله‌ی حاضر بررسی روش‌شناسی تحقیق در حوزه‌ی امنیت است. روش‌شناسی تحقیق فرایندی است که از طریق آن شواهد لازم، گردآوری و تبدیل به یافته می‌شود. بنابراین، چگونگی گردآوری و تفسیر داده‌ها به نحوی که ابهام حاصل از آن‌ها به حداقل ممکن کاهش یابد، به روش‌شناسی تحقیق مربوط است. یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های مربوط به روش‌شناسی تحقیق، تعیین نوع یا طرح تحقیق است. طرح‌های تحقیق را به صورت کلی به دو دسته‌ی کمی و کیفی تقسیم می‌کنند. پژوهش تاریخی، اقدام پژوهشی، قوم‌نگاری و ... از جمله طرح‌های تحقیق کیفی محسوب می‌شوند. مهم‌ترین طرح‌های تحقیق کمی عبارتند از تحقیق توصیفی، تحقیق رابطه‌ای (همبستگی و علی-مقایسه‌ای) و تحقیق آزمایشی. در این مقاله کاربرد روش تحقیق علی-مقایسه‌ای یا پس‌رویدادی، در حوزه‌ی امنیت مطرح شده است. به این منظور، با استفاده از روش کتابخانه‌ای، تعدادی از پژوهش‌های انجام شده که در آن‌ها از روش علی‌مقایسه‌ای استفاده شده بود، مورد بررسی قرار گرفت و چگونگی کاربرد این روش در حوزه‌ی امنیت تشریح گردید.

کلید واژه‌ها:

روش‌شناسی، روش تحقیق، روش علی-مقایسه‌ای، روش پس‌رویدادی، امنیت.

*. استادیار دانشگاه امام حسین - علیه‌السلام -

** عضو هیأت علمی دانشگاه سمنان

مقدمه

نقشه‌ی جغرافیایی یک شهر، نمودار وضعیت منطقه‌های مختلف آن شهر بوده و رابطه‌ی کالبدی آن‌ها با یکدیگر را نشان می‌دهد. هر چه نقشه دقیق‌تر و تفصیلی‌تر باشد واقعیات مربوط به منطقه‌ها بهتر به تصویر کشیده می‌شود. کاربرد نقشه‌هایی که از دقت مورد نظر برخوردار است، فعالیت‌های مربوط را تسهیل می‌کند. حوزه‌های گوناگون دانش بشری به طور عام و علوم رفتاری به طور خاص، می‌تواند همانند نقشه تصور شود؛ اما این نقشه‌ها علاوه بر این که پدیده‌ها و رابطه‌ی میان آن‌ها را به تصویر می‌کشد، هدف‌های دیگری را نیز محقق می‌سازد. از جمله تبیین عوامل به وجود آورنده‌ی این پدیده‌ها و پیش‌بینی چگونگی تحول آن‌ها در آینده است. در این صورت با دستیابی به شناخت در حوزه یک حوزه‌ی دانش، می‌توان به توصیف پدیده‌ها، پیش‌بینی رخدادها، نحوه‌ی کنترل آن‌ها و سرانجام به مجموعه‌ی روابط نظری میان آن‌ها، دست یافت (سرمد و دیگران، ۱۳۸۰). به منظور توصیف و بررسی روابط پدیده‌ها از روش‌های مختلفی استفاده می‌شود که یکی از مهم‌ترین این روش‌ها که در حوزه‌ی امنیت نیز کاربرد زیادی دارد روش تحقیق علی-مقایسه‌ای است. روش علی-مقایسه‌ای یا روش پس‌رویدادی معمولاً به تحقیقاتی اطلاق می‌شود که در آن‌ها، پژوهش‌گر با توجه به متغیر وابسته به بررسی علل احتمالی وقوع آن می‌پردازد. به عبارت دیگر تحقیق علی-مقایسه‌ای، گذشته‌نگر بوده و سعی بر آن دارد که از معلول به علت احتمالی پی برد (سرمد و دیگران، ۱۳۸۰).

هدف از روش تحقیق علی-مقایسه‌ای، یافتن علت‌های احتمالی یک الگوی رفتاری است. بدین منظور، آزمودنی‌هایی که دارای رفتار مورد مطالعه هستند با آزمودنی‌هایی که این رفتار در آن‌ها مشاهده نمی‌شود، مقایسه می‌شوند. این روش را غالباً پژوهش «پس‌رویدادی»^۱ می‌نامند، زیرا اشاره به مواردی دارد که در آن‌ها علت از پیش، رخ داده و مطالعه‌ی آن در حال حاضر، از طریق اثری که بر متغیری دیگر گذارده، امکان دارد (دلاور، ۱۳۸۸). به عبارت دیگر در این تحقیقات علت و معلول (متغیر مستقل و وابسته) پس از وقوع، مورد بررسی قرار می‌گیرد. استفاده از این طرح به این دلیل است که در برخی مواقع، علت

1. Expost Facto

«خصیصه‌ای» بوده و قابل دستکاری نمی‌باشد؛ مانند جنسیت. در بعضی مواقع دیگر علت خصیصه‌ای نیست ولی دستکاری آن‌ها از کنترل محقق خارج و یا غیر انسانی است؛ مانند موفقیت در کنکور سراسری یا طبقه‌ی اجتماعی (سرمد و دیگران، ۱۳۸۰).

در معمول‌ترین طرح علی-مقایسه‌ای هدف، پی بردن به تغییرات متغیر مستقل از طریق تغییرات متغیر وابسته است. به عبارت دیگر از معلول می‌خواهیم به علت برسیم. برای مثال می‌خواهیم بدانیم چه عواملی در فراگیران، موجبات شکست تحصیلی شده است. برای انجام این بررسی، ابتدا یک گروه نمونه‌ی تصادفی از فراگیران ناموفق انتخاب می‌کنیم. سپس با توجه به برخی متغیرها، گروه دیگری از فراگیران را که موفق بوده‌اند به طور هم‌تا با گروه اول مشخص کرده و ویژگی‌های آنان را بررسی می‌کنیم. هدف از این کار، پیدا کردن عوامل بالقوه مؤثری است که بتواند این گروه‌ها را از هم متمایز کند (دلور، ۱۳۸۸).

یک مثال کلاسیک از این روش پژوهشی، تحقیقات شلدون و النورگلوک^۱ (۱۹۵۰؛ به نقل از دلور، ۱۳۸۸) در مطالعه‌ی بزه‌کاری جوانان است. این پژوهشگران، ابتدا بزه‌کاران را مشخص ساختند و سپس رفتار آن‌ها را با جوانان مشابهی که بزه‌کار نبودند مقایسه کردند. ویژگی‌هایی که در بین جوانان بزه‌کار در مقایسه با غیر بزه‌کاران دارای فراوانی بیشتری بود، به عنوان علل احتمالی بزه‌کاری جوانان مورد بررسی قرار گرفت.

از جمله دیگر تحقیقات علی-مقایسه‌ای می‌توان به پژوهش‌هایی درباره‌ی علل عقب‌ماندگی یا پیشرفت تحصیلی اشاره کرد. در این تحقیقات دستکاری شرایط به وجود آورنده و علل احتمالی عقب‌ماندگی یا پیشرفت تحصیلی در اختیار محقق نبوده است. لذا محقق صرفاً این افراد را شناسایی کرده و بعضی از ویژگی‌های شخصی یا الگوهای رفتاری آنان را مشاهده می‌کند (سرمد و دیگران، ۱۳۸۰).

روش تحقیق علی-مقایسه‌ای بیشتر اوقات به منظور آزمون فرضیه روابط علت و معلولی، به جای روش تحقیق آزمایشی به کار می‌رود. در علوم رفتاری به این دلیل از این روش، به جای روش آزمایشی استفاده می‌شود که محقق بسیاری از روابطی را که علاقه‌مند به مطالعه‌ی آن‌هاست، نمی‌تواند کنترل و دستکاری کند. برای مثال، مطالعه‌ای را در نظر

1. Sheldon & Gloak

بگیرید که هدف آن، آزمون این فرضیه است که پرخاشگری علت بزه‌کاری نوجوانان است. برای اجرای این تحقیق، لازم است که دو گروه از نوجوانان به طور تصادفی انتخاب شوند. محیط یکی از گروه‌ها را باید به گونه‌ای فراهم کرد که برای مدت معینی سبب رفتار پرخاشگرانه شود. اما محیط گروه دوم (گروه مقایسه) باید به نحوی شکل داده شود که وقوع رفتار پرخاشگرانه در آن به حداقل برسد. چنانچه فرضیه‌ی این پژوهش صحیح باشد، باید در مقایسه با گروه‌گواه، درصد بیشتری از نوجوانان گروه اول (گروهی که محیط، موجب پرخاش‌گری آن‌ها شده است) مرتکب بزه شوند. اما انجام این‌گونه پژوهش‌ها به دلیل رعایت موازین اخلاقی امکان‌پذیر نیست. بنابراین، فرضیه‌ی مورد بحث را می‌توان به شرح زیر با استفاده از روش علی-مقایسه‌ای آزمود (دلاور، ۱۳۸۸):

یک گروه از جوانان بزه‌کار و گروه دیگری از جوانان غیر بزه‌کار را به طور تصادفی انتخاب می‌کنیم. سپس میزان پرخاش‌گری این گروه را با استفاده از آزمون‌های استاندارد شده‌ی شخصیت، یا از طریق مشاهده، یا روش‌های دیگر تعیین می‌کنیم. چنانچه فرضیه‌ی مورد پژوهش درست باشد، گروه بزه‌کار باید در آزمون پرخاش‌گری نمره‌های بالاتری از گروه غیر بزه‌کار کسب کرده باشد.

البته، حتی در صورت بالاتر بودن نمره‌های گروه بزه‌کار، با استفاده از این روش نمی‌توان استنباط آماری کرد که پرخاش‌گری علت بزه‌کاری است. آنچه که از اجرای روش مورد بحث، نتیجه گرفته می‌شود این است که بین پرخاش‌گری و بزه‌کاری همبستگی وجود دارد. در تفسیر یافته‌های روش علی-مقایسه‌ای محدودیت وجود دارد؛ زیرا محقق واقعاً نمی‌داند که یافته‌های تحقیق، نتیجه‌ی یک علت خاص هستند یا از الگوهای رفتاری دیگری ناشی شده‌اند. شلدون و گلوکاک در مطالعه‌ی بزه‌کاری نوجوانان دریافتند که پسران بزه‌کار در مقایسه با پسران غیر بزه‌کار، پرخاش‌گری بیشتری از خود نشان می‌دهند. اما در این میان، نمی‌دانیم که آیا پسران بزه‌کار قبل از آن که مرتکب بزه شوند، پرخاش‌گری داشته‌اند یا خیر؟ بنابراین در تفسیر یافته‌های پژوهشگران فوق با سؤال‌های زیر روبه‌رو هستیم.

۱- آیا پسرانی که پرخاش‌گرترند، بیشتر دچار بزه‌کاری می‌شوند؟

۲- آیا پسران در دوران بزه‌کاری پرخاش‌گرتر می‌شوند؟

۳- آیا عامل سومی نظیر ناکامی اجتماعی علت هر دو عامل یعنی پرخاش‌گری و بزه‌کاری است؟

گرچه اساساً روش علی-مقایسه‌ای برای تحقیق در روابط علی به کار می‌رود، اما از آن روش می‌توان برای تعیین اثر اختلاف‌های مشاهده شده در بین گروه‌ها نیز استفاده کرد. شاهد این ادعا تحقیقی است که توسط جکسون و کاسکا^۱ انجام شده است. این تحقیق، در ایالات جنوب غربی آمریکا، در کلاس‌هایی که از نژادهای مختلف تشکیل شده بودند اجرا شد. هدف این مطالعه، بررسی رفتار مریبان در مورد دانش‌آموزان انگلیسی تبار و مکزیکی-آمریکایی بود. پژوهشگران با حضور در کلاس‌ها، رفتارهای معینی از مریبان را در مورد دانش‌آموزان ثبت کردند. نتیجه‌ی این مطالعات نشان داد که مریبان در مورد دانش‌آموزان انگلیسی تبار لطف بیشتری داشته‌اند؛ در واقع، آن‌ها را بیشتر ترغیب و تشویق کرده‌اند، بیش از شاگردان مکزیکی-آمریکایی مورد پرسش قرار داده و عقاید آن‌ها را بیشتر پذیرفته‌اند. در این مطالعه، رفتار معلم نمی‌تواند علت نهایی تفاوت‌های مشاهده شده بین دو گروه باشد. برای مثال، تحسین و ترغیب معلم نمی‌تواند موجب این شود که یک دانش‌آموز به نژاد انگلیسی یا مکزیکی-آمریکایی تعلق داشته باشد؛ بلکه این موضوع که یک دانش‌آموز به کدام یک از این دو نژاد تعلق دارد، موجب رفتار به خصوصی از سوی معلم شده است (دلور، ۱۳۸۸).

نکات ضروری در تفسیر تحقیقات علی-مقایسه‌ای

در برقراری یک رابطه‌ی علی، سه شرط لازم است:

۱- بین متغیر مستقل و وابسته یک رابطه‌ی آماری برقرار باشد. یعنی بتوان تغییرات هم‌زمان متغیر وابسته و متغیر مستقل را مشاهده کرد. در برخی موارد متغیر سومی سبب می‌شود که دو متغیر با هم همبستگی پیدا کنند؛ علت این همبستگی وجود یک عامل مشترک است که به صورت یک متغیر واسطه‌ای عمل می‌کند. در این صورت، اگر اثر متغیر واسطه‌ای از متغیرهای مستقل و وابسته حذف گردد، هیچ رابطه‌ای بین متغیر مستقل و وابسته دیده نخواهد شد.

1. Jakson and Casca

۲- محقق باید مطمئن شود که متغیر مستقل (x) قبل از متغیر وابسته (y) به وقوع پیوسته است. تقدم زمانی x نسبت به y بر اساس منطق یا بر اساس اندازه‌گیری صورت می‌گیرد.

۳- محقق باید دلایل کافی برای رد فرضیه‌های رقیب داشته باشد تا بتواند یک رابطه‌ی علّی بین x و y برقرار کند. چنانچه متغیرهای مستقل دیگری غیر از x در تغییرات y دخالت داشته باشند، برقراری رابطه‌ی علّی بین x و y مشکل یا غیر ممکن می‌شود. آزمودن تمام فرضیه‌های رقیب را استنباط قوی آماری گفته‌اند (دلاور، ۱۳۸۸).

روش

در این مقاله کاربرد روش تحقیق علّی-مقایسه‌ای یا پس‌رویدادی در حوزه‌ی امنیت بیان شده است. به این منظور با استفاده از روش کتابخانه‌ای تعدادی از پژوهش‌های انجام شده که در آن‌ها از روش علّی-مقایسه‌ای استفاده شده بود، بررسی و کاربرد این روش در حوزه‌ی امنیت تشریح گردید.

یافته‌ها

رابطه‌ی منطقه‌ی جغرافیایی محل سکونت با احساس امنیت

به منظور پاسخ‌گویی به این سؤال پژوهشی، که آیا منطقه‌ی جغرافیایی محل سکونت بر میزان احساس ناامنی مؤثر است یا خیر، یکی از روش‌های پژوهشی، روش تحقیق علّی-مقایسه‌ای یا پس‌رویدادی است. برای انجام این کار می‌توان کل کشور را بر اساس تقسیم‌بندی‌های استانی به ۳۱ استان تقسیم و میزان احساس ناامنی در بین شهروندان استان‌های کشور را مشخص نمود. مقایسه نتایج حاصله نشان خواهد داد که آیا میزان احساس ناامنی با توجه به منطقه‌ی جغرافیایی محل سکونت متفاوت خواهد بود یا خیر؟ در صورت وجود تفاوت در نتایج حاصله، می‌توان با استفاده از تحقیقات پی‌گیرانه‌ی علّی-مقایسه‌ای، یک یا چند استان واجد احساس ناامنی بسیار بالا و یک یا چند استان واجد احساس ناامنی بسیار پائین را انتخاب و فرضیه‌هایی را در خصوص دلایل موجد احساس ناامنی (از جمله تراکم جمعیت، ویژگی‌های فرهنگی، وضعیت اقتصادی-اجتماعی، میزان محرومیت، میزان بروز واقعی جرائم و...) مطرح و با تحقیق علّی-مقایسه‌ای آن‌ها را بررسی نمود.

رابطه‌ی جنسیت، سن، تحصیلات و شغل با احساس امنیت

در یک کار پژوهشی (دلاور و دیگران، ۱۳۸۵) به منظور پاسخ‌گویی به این سؤال پژوهشی که آیا متغیرهای جنسیت، سن، تحصیلات و شغل شهروندان بر میزان احساس ناامنی مؤثر است یا خیر، از روش تحقیق علی-مقایسه‌ای یا پس‌رویدادی استفاده گردید. نتایج حاصله از این پژوهش در جدول شماره‌ی ۱ به صورت خلاصه ارائه شده، هم‌چنین تفاسیر مربوط به جدول مذکور به شرح ذیل است:

مقایسه‌ی میزان احساس ناامنی خانم‌ها و آقایان: در همه‌ی مؤلفه‌های احساس ناامنی و هم‌چنین نمره‌ی کل احساس ناامنی، خانم‌ها نمرات بالاتری نسبت به آقایان کسب کرده‌اند؛ یعنی احساس نگرانی و ناامنی در خانم‌ها نسبت به آقایان بیشتر است. بنابراین نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که یکی از عوامل اثرگذار بر احساس ناامنی، متغیر جنسیت است. لذا لازم است در برنامه‌ریزی‌های ارتقای احساس امنیت شهروندان، به این امر توجه کافی شود.

مقایسه‌ی میزان احساس ناامنی پاسخ‌گویان گروه‌های سنی مختلف: در مؤلفه‌ی احساس ناامنی اقتصاد فردی، ناامنی اقتصاد عمومی، ناامنی جانی و نمره‌ی کل احساس ناامنی، میزان احساس ناامنی پاسخ‌گویان تحت تأثیر سن آن‌ها نیست؛ در حالی که در سایر مؤلفه‌ها، میزان احساس ناامنی پاسخ‌گویان گروه‌های سنی مختلف، متفاوت است؛ به نحوی که در مؤلفه‌ی ناامنی نوامیس، گروه سنی ۱۸ تا ۲۵ سال بیشترین و گروه سنی بالاتر از ۵۵ سال، کمترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند. در حالی که در مؤلفه‌ی ناامنی اجتماعی، گروه سنی بالاتر از ۵۵ سال، بیشترین و گروه سنی ۱۸ تا ۲۵ سال کمترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند. بنابراین نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که یکی از عوامل اثرگذار بر احساس ناامنی نوامیس و احساس ناامنی اجتماعی، وضعیت سنی شهروندان است. لذا لازم است در برنامه‌ریزی‌های ارتقای احساس امنیت شهروندان به این امر توجه لازم مبذول شود.

مقایسه‌ی میزان احساس ناامنی پاسخ‌گویان گروه‌های تحصیلی مختلف: در مؤلفه‌ی ناامنی جانی، میزان احساس ناامنی پاسخ‌گویان، تحت تأثیر تحصیلات آن‌ها نیست؛ در حالی که در سایر مؤلفه‌ها میزان احساس ناامنی پاسخ‌گویان گروه‌های تحصیلی مختلف، متفاوت است، به نحوی که در مؤلفه‌ی ناامنی اقتصاد فردی، افراد دارای تحصیلات دیپلم، کمترین و افراد بی‌سواد، بیشترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند. در سایر مؤلفه‌ها و هم‌چنین نمره‌ی کل احساس ناامنی، افراد

دارای تحصیلات راهنمایی، کمترین میزان احساس ناامنی و نگرانی را داشته‌اند. بیشترین نگرانی را در خصوص ناامنی نوامیس، افراد دارای تحصیلات کاردانی؛ در خصوص ناامنی اقتصاد عمومی افراد دارای تحصیلات کارشناسی؛ در خصوص ناامنی اجتماعی و هم‌چنین نمره‌ی کل احساس ناامنی، افراد با تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر داشته‌اند. بنابراین نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که یکی از عوامل اثرگذار بر احساس ناامنی شهروندان، وضعیت تحصیلی شهروندان است. لذا لازم است در برنامه‌ریزی‌های ارتقای احساس امنیت شهروندان به این امر توجه لازم مبذول شود. به عبارت دیگر برنامه‌ریزی‌های ارتقای احساس امنیت برای افراد دارای سطوح تحصیلی مختلف باید متفاوت و با مد نظر قراردادن وضعیت آن‌ها باشد.

جدول شماره‌ی (۱): خلاصه وضعیت مقایسه‌ی میزان احساس ناامنی در ابعاد مختلف آن با توجه به

متغیرهای پژوهش

مؤلفه‌ها	احساس ناامنی در بعد اقتصاد فردی	احساس ناامنی جانی	احساس ناامنی نوامیس	احساس ناامنی اجتماعی	احساس ناامنی در بعد اقتصاد عمومی	شاخص کل
جنسیت	خانم‌ها بیشتر از آقایان	خانم‌ها بیشتر از آقایان	خانم‌ها بیشتر از آقایان	خانم‌ها بیشتر از آقایان	خانم‌ها بیشتر از آقایان	خانم‌ها بیشتر از آقایان
گروه‌های سنی	عدم تفاوت	عدم تفاوت	گروه سنی ۱۸ تا ۲۵ سال بیشترین و گروه سنی بالاتر از ۵۵ سال کمترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند	گروه سنی بالاتر از ۲۵ سال کمترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند	عدم تفاوت	عدم تفاوت
گروه‌های تحصیلی	افسران دارای تحصیلات دیپلم کمترین و افراد بی‌سواد بیشترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند.	عدم تفاوت	افراد دارای تحصیلات راهنمایی، کمترین و افراد دارای تحصیلات کاردانی بیشترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند.	افسران دارای تحصیلات راهنمایی، کمترین و افراد دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر بیشترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند.	افسران دارای تحصیلات راهنمایی، کمترین و افراد دارای تحصیلات کارشناسی بیشترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند.	افسران دارای تحصیلات راهنمایی، کمترین و افراد دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر بیشترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند.
گروه‌های شغلی	دانش‌جویان، بیشترین و کارکنان نظامی، کمترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند.	دانش‌آموزان و دانش‌جویان بیشترین و کارکنان نظامی کمترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند.	دانش‌جویان، بیشترین و کارکنان نظامی، کمترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند.	دانش‌جویان، بیشترین و کارکنان نظامی، کمترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند.	دانش‌جویان، بیشترین و کارکنان نظامی، کمترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند.	دانش‌جویان، بیشترین و کارکنان نظامی، کمترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند.

مقایسه‌ی میزان احساس ناامنی پاسخ‌گویان گروه‌های شغلی مختلف: در مؤلفه‌ی احساس ناامنی جانی، دانش‌آموزان و دانشجویان بیشترین و کارکنان نظامی کمترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند. در سایر مؤلفه‌ها و هم‌چنین نمره‌ی کل احساس ناامنی، دانشجویان، بیشترین و کارکنان نظامی، کمترین میزان احساس ناامنی را داشته‌اند. لذا لازم است در برنامه‌ریزی‌های ارتقای احساس امنیت شهروندان به این امر توجه لازم مبذول شود. به عبارت دیگر برنامه‌ریزی‌های ارتقای احساس امنیت برای گروه‌های شغلی مختلف باید متفاوت و با مد نظر قرار دادن وضعیت آن‌ها باشد.

بررسی امنیت اجتماعی خانواده و محل سکونت در تهران:

مقایسه برخورداری خانواده از امنیت اجتماعی، امنیت جانی، امنیت مالی، امنیت شغلی، امنیت عاطفی و امنیت اخلاقی در شمال و جنوب تهران (ساروخانی و نویدنیا، ۱۳۸۵):
 بنا بر نظر کلوآرد بر پایه‌ی تئوری "پیوند متمایز"^۱ وقتی ابزار و امکانات معمول و مورد نیاز یکسان توزیع نشود، برخی در شرایط بهتر قرار گیرند و برخی با عدم امکان دستیابی به وسائل و امکانات، مواجه باشند، احتمال ارتکاب جرم افزایش می‌یابد (رفیع پور، ۱۳۷۸، ص ۵۲)؛ این امر به ناامنی منجر خواهد شد. هم‌چنین به استناد تئوری آنومی دورکیم، محل زندگی یا محل سکونت در بروز شرایط جرم‌زدا یا همان امنیت، دخیل است. براساس نظریه‌ی فشار اجتماعی که رفتارهای انحرافی را نتیجه‌ی فشارهایی می‌داند که بعضی از مردم را وادار به کج‌روی و بروز ناامنی می‌کند، تأثیر شرایط محیطی بر روی ابعاد امنیت (امنیت جانی، امنیت مالی، امنیت شغلی، امنیت عاطفی و امنیت اخلاقی و ...) یکسان و یک‌جهت نیست. در این زمینه، مرتون استدلال می‌کند که ساکنان مناطق محروم اغلب به دلیل نوع تربیت، یادگیری و تجربه‌ی زیاد ناکامی، رفتارهای خشونت‌آمیز بیشتری از خود نشان می‌دهند (بدر و دیگران، ترجمه گنجی، ۱۳۸۰، ص ۲۲۲)، به همین دلیل در معرض زد و خورد، درگیری و دعوای بیشتری بوده و با خطرات و آسیب‌های جانی بیشتری مواجه هستند (ستوده، ۱۳۸۱، صص ۷۷-۷۳) و امنیت جانی کمتری دارند.

1. Differential Association

از سوی دیگر، این وضعیت برای گروه‌های بزه‌کار منافع مشترکی ایجاد نموده و رفتارهای آنان را تقویت می‌نماید و امنیت منطقه‌ای را تابعی از رفتارهای خودمختارانه‌ی نسبی چنین گروه‌هایی قرار می‌دهد (ساترلند؛ به نقل از شیخاوندی، ۱۳۷۹، ص ۶۳). هم‌چنین، چون افراد بزه‌کار اغلب ساکن مناطق محروم هستند، میزان رفتارهای ناهنجار آشکار که محل امنیت جانی افراد منطقه می‌گردد، مانند مزاحمت، ترساندن و غیره بیشتر دیده می‌شود. به همین دلیل مناطق را می‌توان بر حسب وجود یا عدم وجود چنین شبکه‌های بزه‌کاری و نوع رفتارهای اهالی، از جهت برخورداری از امنیت جانی ساکنان منطقه، دسته‌بندی نمود. پس می‌توان استدلال کرد که هر چه از مناطق محروم به سوی مناطق مرفه پیش می‌رویم، تأمین امنیت جانی ساکنان منطقه بیشتر امکان‌پذیر می‌گردد. اما این امر در مورد سایر ابعاد امنیت اجتماعی صادق نیست؛ چنان‌که در مناطق مرفه به دلیل وجود ثروت و منابع مالی فراوان، تعداد سرقت‌ها بیشتر بوده و امنیت مالی منطقه پائین‌تر است. هم‌چنین، انسان‌ها در پی مقایسه‌ی اجتماعی و احساس محرومیت نسبی^۱، نیاز شدیدی احساس کرده و بر آن خواهند شد که به هر طریقی به اهداف و ارزش‌ها (مثلاً کالاهای جدید) دست یابند؛ نتیجه‌ی این امر، بالا رفتن رفتارهای ناهنجاری چون دزدی است که موجب ناامنی مناطق مرفه می‌شود. اما به جهت همین غنای مالی، بر طبق نظر مارکس، دغدغه‌ی شغلی و نگرانی از بی‌کاری در طبقه‌ی مرفه کمتر دیده می‌شود (توسلی، ۱۳۷۵، صص ۸۷-۸۴)؛ با فرض شرایط یکسان اشتغال، افراد مناطق مرفه از امنیت شغلی بالاتری بهره‌مند هستند. بنابراین، تأثیر منطقه‌ی سکونت بر ابعاد امنیت اجتماعی خانواده یکسان نیست و بر حسب مقتضیات خانواده متفاوت است.

از دیدگاه پارک و سالتز، ساکنان مناطق محروم اغلب به دلیل انتخاب محدود، به روابط خویشاوندی اکتفاء می‌کنند و از این طریق هویت‌های اجتماعی در میان آن‌ها شکل گرفته و سازمان می‌یابد. این وضعیت موجب می‌شود که معاشرت‌های شخصی و روابط خانوادگی به دلیل وجود چنین پیوندهایی تقویت گردد (سالتز، ۱۹۶۸؛ به نقل از دیکنز، ترجمه بهروان، ۱۳۷۷، ص ۷۷). به دلیل وجود چنین روابط تنگاتنگ و نزدیک میان افراد و اعضای خانواده و مراودات زیاد با خویشاوندان، امنیت عاطفی خانواده‌های ساکن در مناطق قدیمی بالاست؛ در حالی که در مناطق جدید شهری، از آن‌جا که به دلیل برخورداری از منابع، قادرند شبکه‌های اجتماعی غیر خویشاوندی را توسعه داده و آن را حفظ کنند؛ ازدیاد روابط غیرشخصی در این مناطق، از ایجاد روابط دوستانه و

---

1. Relative Deprivation

صمیمانه می‌کاهد؛ که این امر، کاهش امنیت عاطفی را به دنبال دارد (شارون، ترجمه صبوری ۱۳۷۹، ص ۵۲).

بر اساس مدل تحلیلی گیدنز، اعتماد و اطمینان به دیگران، در بستری از روابط اولین، در گروه‌های نخستین پدید می‌آید (گیدنز، ترجمه ثلاثی، ۱۳۷۸). همچنین اعتماد و پای‌بندی به اصول اخلاقی و استحکام آن در شرایط گوناگون توسط ضمانت‌های متقن، از سوی افراد فراهم می‌شود (گیدنز، ترجمه ثلاثی، ۱۳۷۷). بنابراین، مناطق سنتی که روابط نزدیک و هم‌دلانه‌ی خویش را در قالب روابط نخستین حفظ نموده‌اند، در مقایسه با مناطق جدیدتر، زمینه‌ی مناسبی را برای رشد و توسعه‌ی شبکه‌های غیررسمی فراهم کرده، لذا برای ایجاد و استمرار اعتماد و اطمینان مناسب هستند؛ ولی از سوی دیگر، چون بنیان اعتماد، با وجود ضمانت اجرای تعهدات فراهم می‌گردد، پس مناطق مدرن شهری که با آداب رسمی و قوانین و مقررات بیشتر مأموس هستند (بومن، ترجمه نوذری، ۱۳۸۰، صص ۳۶۶-۳۵۰)، می‌توانند تقیداتی را که ضامن امنیت اخلاقی خانواده است، تضمین نمایند. بنابراین، می‌توان رابطه‌ی منطقه‌ی سکونت و امنیت اخلاقی خانواده را به این شرح بیان داشت: «مناطق شهری که بافت سنتی خویش را حفظ نموده‌اند و مناطقی که دارای شبکه‌های رسمی مراودات اجتماعی هستند، احتمالاً نسبت به سایر مناطق، از امنیت اخلاقی بیشتری برخوردارند».

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه‌ی اول: هر چقدر سطح اقتصادی-اجتماعی منطقه افزایش یابد، برخورداری خانواده از امنیت اجتماعی بیشتر است.

فرضیه‌ی دوم: هر چقدر سطح اقتصادی-اجتماعی منطقه بالاتر باشد، امنیت جانی خانواده افزایش می‌یابد.

فرضیه‌ی سوم: هر چقدر سطح اقتصادی منطقه افزایش یابد، امنیت مالی خانواده کاهش می‌یابد.

فرضیه‌ی چهارم: هر چقدر سطح آموزشی و فرهنگی منطقه بالاتر باشد، احتمال تحقق امنیت شغلی خانواده افزایش می‌یابد.

فرضیه‌ی پنجم: هر چقدر بافت منطقه قدیمی‌تر باشد، احتمال برخورداری خانواده از امنیت عاطفی بیشتر خواهد بود.

فرضیه‌ی ششم: هر چقدر سطح تعاملات رسمی در منطقه افزایش یابد، امنیت اخلاقی خانواده کمتر می‌شود.

متغیرهای تحقیق

در این تحقیق تنها به تأثیر یک متغیر از شرایط خانوادگی یعنی محل سکونت خانواده بسنده شده است. از سوی دیگر، امنیت اجتماعی خانواده نیز با ابعاد قابل مشاهده و سنجش‌پذیری چون امنیت جانی، امنیت مالی، امنیت عاطفی و امنیت اخلاقی مورد ملاحظه قرار گرفته است.

امنیت جانی: امنیت جانی یعنی تضمین جسم و جان افراد در مقابل خطرات و آسیب‌هایی که مانع ادامه‌ی حیات آنان شود. در این تحقیق، امنیت جانی توسط شاخص‌های زیر مورد اندازه‌گیری قرار گرفته است: فرستادن فرزند به مدرسه در مسیر طولانی، تردد با ماشین‌های مسافرکش شخصی در شب، ترک منزل و پرداختن به امور روزانه، قدم زدن در مسیر خلوت، تنها ماندن در خانه.

امنیت مالی: امنیت مالی برای خانواده عبارت است از تضمین دارایی‌های خانواده از سرقت و دزدی و اطمینان خاطر که از تأمین نیازهای مادی و مالی خانواده حاصل می‌شود. در این تحقیق، امنیت مالی توسط شاخص‌های زیر اندازه‌گیری شده است: خالی گذاشتن منزل مسکونی به مدت چند روز، نداشتن دزدگیر و سایر اقدامات امنیتی، در میان گذاشتن ثروت و درآمد خود با دیگران، ترک و رها کردن اتومبیل در خیابان با وجود اقدامات امنیتی.

امنیت شغلی: این بُعد امنیت اجتماعی صرفاً شامل شرایط و اوضاع و احوالی نیست که افراد نگران از دست دادن شغل خود نباشند؛ بلکه باید چشم‌انداز شغلی افراد در جهت پیشرفت و ترقی قرار داشته باشد. یعنی افراد ضمن کار و انجام وظیفه و دریافت حقوق و دستمزد، از امکانات لازم برای بهبود شرایط و پرورش خویش برخوردار باشند. در این تحقیق، امنیت شغلی توسط شاخص‌های زیر مورد اندازه‌گیری قرار گرفته است: اعمال نظر در کار بدون هراس از دست دادن شغل، اطمینان از ارتقای شغل، احتمال به دست آوردن شغل در مدت کوتاه، اطمینان از ثبات شغلی، نگرانی از رقابت‌های ناسالم شغلی.

امنیت عاطفی: امنیت عاطفی یعنی اطمینان از آن که دیگران فرد را دوست داشته و یا این که بود یا نبود او برایشان اهمیت داشته باشد، هم‌چنین دردها و مصائب او، آنان را نیز دچار اندوه و غم کرده و ... در این تحقیق، امنیت عاطفی توسط شاخص‌های زیر مورد اندازه‌گیری قرار گرفته است: میزان روابط چهره به چهره، همدردی و صمیمیت، عاطفه و محبت.

امنیت اخلاقی: امنیت اخلاقی عبارت است از تضمین اصول و الگوهای اخلاقی در روابط و مناسبات افراد مانند اعتماد، صداقت، حسن نیت، سعه‌ی صدر، خیرخواهی و غیره. در این تحقیق، امنیت عاطفی توسط میزان مخاطره‌آمیز بودن شاخص‌های زیر مورد اندازه‌گیری قرار گرفته است: سپردن سرمایه به فرد دیگری جهت سرمایه‌گذاری، کمک به سرنشینان ماشینی که شب‌هنگام در خیابان خراب شده یا صدمه دیده است؛ برقراری ارتباط دوستی با افراد غریبه، انجام معاملات مهم به تنهایی.

جامعه‌ی آماری شامل خانواده‌های ساکن در منطقه‌ی شمال و جنوب تهران است. برای انتخاب مناطق نمونه از میان مناطق بالا و پائین تهران به قید قرعه دو منطقه‌ی سه و هیجده انتخاب گردید. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران برای هر منطقه ۲۱۰ خانواده برآورد گردید. خانواده‌های مورد بررسی هسته‌ای، دارای سرپرست و همسر، در نوبت اول ازدواج، حداقل دارای یک فرزند بودند. پرسش‌نامه‌ها توسط پدر یا مادر خانواده تکمیل گردید. پس از جمع‌آوری اطلاعات، تجزیه و تحلیل اطلاعات در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی انجام گرفت.

به منظور مقایسه‌ی میزان امنیت در شمال و جنوب تهران از آزمون t استفاده شد. نتایج حاصله نشان داد که میزان امنیت جانی، امنیت مالی، امنیت شغلی و امنیت عاطفی در دو منطقه‌ی سکونت دارای تفاوت معنی‌دار است. اما امنیت اخلاقی دارای تفاوت معنی‌داری نیست. به این ترتیب، می‌توان گفت که منطقه‌ی سکونت خانواده‌های تهرانی بر امنیت جانی، امنیت مالی، امنیت شغلی و عاطفی تأثیر معنی‌داری دارد؛ چنان که میزان امنیت مالی در منطقه‌ی سکونت جنوب، بالاتر از منطقه‌ی شمال است. امنیت جانی و امنیت شغلی در منطقه‌ی شمال بیشتر از منطقه‌ی جنوب است. امنیت عاطفی در منطقه‌ی جنوب بالاتر از منطقه‌ی شمال است. به بیان دیگر، محل سکونت در تهران، بر مفهوم امنیت و گونه‌های آن تأثیرگذار است. لذا در مجموع، این نتیجه به دست آمد که میانگین امنیت جانی در منطقه‌ی شمال بالاتر است؛ چرا که اعمال خشونت‌آمیز در این مناطق کمتر رخ می‌دهد و هم‌چنین تعداد گروه‌های بزه‌کار ساکن در

منطقه کمتر است. امنیت شغلی در منطقه‌ی شمال، از جنوب بیشتر است. این امر بیشتر معطوف به وضعیت تحصیلی و آموزشی خانواده‌های ساکن در منطقه است؛ به طوری که هر چه از مناطق محروم به سوی مناطق مرفه پیش می‌رویم بر تعداد افراد باسواد که تصدی امور را به دست گرفته‌اند، افزوده می‌شود؛ هم‌چنین تعداد افراد متمول که بر حسب امکانات مالی دارای مشاغل آزاد مناسب باشند، بیشتر است. امنیت مالی در منطقه‌ی جنوب بالاتر است؛ چرا که خانواده به دلیل نداشتن مال و ثروت زیاد، کمتر در معرض سرقت قرار می‌گیرند. امنیت عاطفی نیز در منطقه‌ی جنوب از شمال بالاتر است. این امر حکایت از غلبه‌ی روابط عاطفی میان اعضای خانواده‌های ساکن در این مناطق دارد. بالعکس، در مناطق شهری جدید به دلیل غلبه‌ی روابط حساب‌گرانه و عقلایی، روابط شخصی کمتر صبغه‌ی عاطفی دارند. امنیت اخلاقی در دو منطقه تفاوت معناداری را نشان نداده‌است؛ یعنی بین منطقه‌ی سکونت و میزان امنیت اخلاقی خانواده، رابطه‌ی معناداری وجود ندارد.

حاشیه‌نشینی و رابطه‌ی آن با جرم و جنایت

از جمله پژوهش‌های دیگری که می‌توان با روش علی-مقایسه‌ای در حوزه‌ی امنیت انجام داد حاشیه‌نشینی و رابطه‌ی آن با جرم و جنایت است. عدم دسترسی مهاجران به مشاغل اقتصاد شهری، به دلیل نداشتن تخصص و تحصیلات و نیز فقر و تنگدستی، موجب می‌شود که آنان مکان‌هایی را برای زندگی برگزینند که اغلب فاقد هرگونه تسهیلات شهری بوده و به‌طور غیرقانونی نیز ساخته شده‌اند. این مناطق بیش از سایر مناطق شهری، مخفی‌گاه انواع فعالیت‌های غیرقانونی است؛ این مکان‌ها اغلب با جرائم بیشتری نسبت به مناطق درون شهری، روبه‌رو هستند. بی‌شک حاشیه‌نشینی رابطه‌ای نزدیک و ناگسستنی با بزه‌کاری و ارتکاب جرم دارد. در واقع باید گفت حاشیه‌ی شهرها، مکان‌هایی مستعد برای بروز جرائم و بزه‌هاست. حاشیه‌نشینی علاوه بر اثرات کالبدی و ایجاد ناهمگونی در سیمای شهر، تأثیرات اجتماعی-فرهنگی نیز دارد. تحقیقات نشان می‌دهد که مناطق حاشیه‌نشین، به دلیل بافت ناهمگون اجتماعی-فرهنگی از جرم‌خیزترین مناطق شهری محسوب می‌شوند. مناطق حاشیه‌نشینی نظیر پاکدشت در اطراف تهران و سایر شهرها از جمله شهر یزد - که حدود ۳۰ درصد جرم‌ها در یزد به مناطق حاشیه‌نشین آن اختصاص دارد - گواهی است بر این مدعا.

به منظور بررسی حاشیه‌نشینی و رابطه‌ی آن با جرم و جنایت با استفاده از روش تحقیق علی-مقایسه‌ای می‌توان میزان جرم و جنایت، بزه‌کاری، احساس ناامنی، قاچاق کالا و ... را در مناطق حاشیه‌نشین و غیر حاشیه‌نشین با همدیگر مقایسه نمود. در صورتی که میزان جرم و جنایت، بزه‌کاری، احساس ناامنی، قاچاق کالا و ... در مناطق حاشیه‌نشین بیشتر از غیر حاشیه‌نشین باشد، نتیجه گرفته می‌شود که حاشیه‌نشینی با جرم و جنایت رابطه دارد. البته لازم به ذکر است که در این‌جا نمی‌توان نتیجه گرفت که حاشیه‌نشینی علت جرم و جنایت است. زیرا عوامل دیگری نیز می‌توانند بر افزایش جرم و جنایت در مناطق حاشیه‌نشین تأثیرگذار باشند. در روش علی-مقایسه‌ای، آزمون فرضیه‌های رقیب (رویکرد استنباط قوی) مطرح می‌شود، لذا نیاز است فرضیه‌های دیگری نیز آزموده شوند. آزمون فرضیه‌های قابل قبول خلاف، گاهی اوقات استنباط را قوی می‌کند. در روش علی-مقایسه‌ای در صورت امکان، باید این نوع استنباط را برای تعیین متغیرهایی که تفاوت بین گروه‌های مورد مقایسه را می‌سازند، به کار برد. در این مرحله، اندازه‌گیری متغیرها باید بر اساس اصول منطقی و معین صورت پذیرد؛ نه این‌که از یک روش غیر مستقیم^۱ که صرفاً جالب و در دسترس است، استفاده شود. فرضیه‌های خلاف، تذکرات مهم و کمک‌دهنده‌ای را برای پژوهش‌گران فراهم می‌آورند. از جمله فرضیه‌های دیگر می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- رابطه‌ی میزان درآمد با جرم و جنایت (مقایسه میزان درآمد شهروندان در مناطق حاشیه‌نشین و غیر حاشیه‌نشین)
  - رابطه‌ی سطح تحصیلات با جرم و جنایت (مقایسه سطح تحصیلات شهروندان در مناطق حاشیه‌نشین و غیر حاشیه‌نشین)
  - رابطه‌ی تنوع قومیتی با جرم و جنایت (مقایسه تنوع قومیتی شهروندان در مناطق حاشیه‌نشین و غیر حاشیه‌نشین)
- در نهایت، باید میزان تفاوت بین گروه‌ها را آزمون کرد تا مشخص شود که کدام یک از فرضیه‌های خلاف، قدرت تبیین بهتری دارند.

۱. Shot Gun Approach: برای روشن شدن مفهوم این روش، تیراندازی به وسیله‌ی یک تفنگ ساچمه‌ای به سوی دسته‌ای کبوتر را در نظر بگیرید که در آن به جمع کبوتران تیراندازی می‌شود، نه به یک کبوتر خاص.

نتیجه گیری

روش علی-مقایسه‌ای یا روش پس‌رویدادی معمولاً به تحقیقاتی اطلاق می‌شود که در آن‌ها پژوهش‌گر با توجه به متغیر وابسته به بررسی علل احتمالی وقوع آن می‌پردازد. به عبارت دیگر تحقیق علی-مقایسه‌ای گذشته‌نگر بوده و سعی بر آن دارد تا از معلول به علت احتمالی پی برد. در پژوهش حاضر کاربرد تحقیق علی-مقایسه‌ای یا پس‌رویدادی در حوزه‌ی امنیت با بررسی پژوهش‌های پیشین تشریح گردید. در پژوهش نخست به چگونگی بررسی تأثیر منطقه‌ی جغرافیایی محل سکونت بر احساس امنیت پرداخته شد. در پژوهش دوم به این سؤال پژوهشی پاسخ داده شد که آیا متغیرهای جنسیت، سن، تحصیلات و شغل شهروندان بر میزان احساس ناامنی مؤثر است یا خیر؟ نتایج حاصله نشان داد که میزان احساس ناامنی با توجه به متغیرهای مورد بررسی متفاوت است. بنابراین در برنامه‌ریزی‌های ارتقای احساس امنیت شهروندان لازم است متغیرهای جنسیت، سن، تحصیلات و شغل شهروندان لحاظ گردد. در پژوهش سوم، میزان امنیت در شمال و جنوب تهران مورد مقایسه قرار گرفت. نتایج نشان داد که میانگین امنیت جانی در منطقه‌ی شمال شهر تهران بالاتر است، چرا که اعمال خشونت‌آمیز در این مناطق کمتر رخ می‌دهد؛ هم‌چنین تعداد گروه‌های بزه‌کار ساکن در منطقه کمتر است. دیگر این که امنیت شغلی در منطقه‌ی شمال شهر تهران از جنوب بیشتر است. این امر بیشتر معطوف به وضعیت تحصیلی و آموزشی خانواده‌های ساکن در منطقه است؛ به طوری که هر چه از مناطق محروم به سوی مناطق مرفه پیش می‌رویم تعداد افراد باسواد که تصدی امور را به دست گرفته‌اند، افزون‌تر می‌شود؛ هم‌چنین تعداد افراد متمول که بر حسب امکانات مالی، دارای مشاغل آزاد مناسب باشند، بیشتر است. اما در خصوص امنیت مالی، در این پژوهش نشان داده شد که امنیت مالی در منطقه‌ی جنوب بالاتر است؛ چرا که خانواده به دلیل نداشتن مال و ثروت، کمتر در معرض سرقت قرار می‌گیرند. هم‌چنین امنیت عاطفی نیز در منطقه‌ی جنوب شهر تهران از شمال شهر بالاتر است. این امر حکایت از غلبه‌ی روابط عاطفی بیشتر، در روابط میان اعضای خانواده‌های ساکن در این مناطق است. بالعکس، در مناطق شهری جدید به دلیل غلبه‌ی روابط حساب‌گرانه و عقلایی، روابط شخصی کمتر صبغهی عاطفی دارند. در این تحقیق در خصوص امنیت اخلاقی، در دو منطقه تفاوت معناداری بدست نیامد؛ یعنی بین منطقه‌ی سکونت و میزان امنیت اخلاقی خانواده، رابطه‌ی معناداری وجود ندارد. در پژوهش چهارم نیز چگونگی بررسی رابطه‌ی حاشیه‌نشینی با جرم و جنایت و آزمون فرضیه‌های رقیب مطرح گردید.

منابع:

- بدار، لوک و دیگران (۱۳۸۰). روان‌شناسی اجتماعی، ترجمه‌ی حمزه گنجی، تهران: نشر ساوالان.
- بومن، جیمز اف (۱۳۷۸). مفاهمه، ایدئولوژی و نظریه‌ی دموکراتیک، مدرنیته و مدرنیسم، ترجمه‌ی حسین‌علی نوذری، تهران: نقش جهان.
- دلاور، علی (۱۳۸۸). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی، تهران: انتشارات رشد.
- دلاور، علی؛ احمدوند، علی محمد؛ رضایی، علی محمد (۱۳۸۵). هنجاریابی آزمون احساس امنیت ناجا و بررسی این احساس در سطح شهر تهران بزرگ. دفتر تحقیقات کاربردی معاونت طرح و برنامه و بودجه‌ی ناجا (چاپ نشده).
- دلاور، علی؛ احمدوند، علی محمد؛ رضایی، علی محمد (۱۳۸۶). هنجاریابی آزمون احساس امنیت ناجا و اندازه‌گیری میزان احساس ناامنی در مراکز استان‌ها و شهرستان‌های خیلی بزرگ، بزرگ و متوسط کشور، دفتر تحقیقات کاربردی معاونت طرح و برنامه و بودجه‌ی ناجا (چاپ نشده).
- دیکنز، پیتر (۱۳۷۷). جامعه‌شناسی شهری، ترجمه‌ی حسین بهروان، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۷۸). آنومی یا آشفتگی اجتماعی، پژوهشی در زمینه‌ی پتانسیل آنومی در شهر تهران، تهران: انتشارات صدا و سیما، سروش.
- ساروخانی، باقر؛ نویدنیا، منیژه (۱۳۸۵). امنیت اجتماعی خانواده و محل سکونت در تهران، فصلنامه‌ی علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲.
- ستوده، هدایت‌الله (۱۳۸۱). آسیب‌شناسی اجتماعی، جامعه‌شناسی انحرافات، تهران: آوای نور.
- سرمد، زهره، بازرگان، عباس؛ حجازی، الهه (۱۳۸۰). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران: مؤسسه‌ی انتشارات آگاه.

- شارون، جوئل (۱۳۷۹)، ده پرسش از دیدگاه جامعه‌شناسی، ترجمه‌ی منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
- شیخاوندی، داور (۱۳۷۹)، جامعه‌شناسی انحرافات و مسائل جامعه‌ی، مشهد: نشر مرنديز.
- گال، مردريت؛ بورگ، والتر؛ گال، جويس (۱۳۸۴)، روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی، ترجمه‌ی احمدرضا نصر و همکاران، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷)، پیامدهای مدرنیته، ترجمه‌ی محسن ثلاثی، تهران: نشر مرکز.